

ПОШУКИ ТА ЗНАХІДКИ

А. Д. Дьяченко (Київ)

О. П. Довженко на дипломатичній роботі

На початку 1921 р. Київський губком КП(б)У за рекомендацією його першого секретаря Я. Б. Гамарника порушив клопотання про відрядження О. П. Довженка за кордон для навчання живопису й водночас з рекомендацією на дипломатичну роботу¹.

25 квітня 1921 р. до Київського губернського відділу народної освіти, де О. П. Довженко працював секретарем, надійшла телеграма, підписана наркомом освіти УСРР Г. Ф. Гриньком, у якій йшлося про відрядження Олександра Петровича до Харкова в розпорядження Наркомату закордонних справ України². У монографії Б. Береста наведено біографію О. П. Довженка, в якій зазначено: «Багато малював, особливо карикатур, і твердо вирішив перейти вчитися до архітектурного інституту в Києві, але незабаром був відряджений до Харкова в розпорядження Наркомзаксправ УСРР»³.

27 липня 1921 р. Олександра Петровича було призначено на посаду завідуючого загальним відділом повноважного представника України у Польщі⁴. Як згадував сам О. П. Довженко, «про закордон я мріяв тільки в дитинстві. Тому відрядження за кордон, хоч і не на зовсім постійну роботу, у Варшаву, мене дуже схвилювало і налякало. Виявилося, що Наркомос, дізнавшись про мою любов до живопису, порадив послу взяти мене в посольство, чи не зможу я там зайнятись малюванням»⁵. 2 жовтня того ж року українські дипломати спеціальним поїздом, який посилено охоронявся, вирушили до Варшави. Прибувши туди, вони розмістилися у готелі «Вікторія», де відразу ж розгорнули свою дипломатичну діяльність⁶. Спочатку Олександр Петрович працював при російсько-українсько-польській репатріаційній комісії по обміну військовополоненими, потім займався оформленням справ, відправкою дипломатичної пошти, листів, багажу, виконував інші доручення.

В представництві часто проводилися вечори запитань та відповідей, влаштувалися концерти, на яких лунали російські й українські пісні, читалися вірші Т. Шевченка, Л. Українки, О. Пушкіна, проза М. Гоголя. Довженко не раз розважав колег своїми гумористичними малюнками.

Нерідко йому доводилося затримуватися у представництві в неділю або приходити туди задовго до початку робочого дня. Ця канцелярська робота, згадував Олександр Петрович, була такою напруженою, «що я не виходив з будинку посольства тижнями»⁷.

У Варшаві О. П. Довженко зробив чимало гумористичних малюнків, переважно з життя колективу представництва. Деякі з них представлені в його альбомі «Ряба книга», яку пізніше було показано наркомом освіти УСРР Г. Ф. Гриньку. Захоплений талантом Олександра Петровича, він надав йому змогу вчитися, призначивши для цього державну стипендію у розмірі 40 доларів на місяць⁸.

6 лютого 1922 р. за розпорядженням Наркомзаксправ О. П. Довженка було переведено до Німеччини для роботи в генеральному консульстві УСРР на посаді секретаря. У Берліні він перебував зі своєю дружиною Варварою Криловою. Щоб ближче познайомитись із скарбами світового мистецтва, поглибити свої знання з техніки малюнка,

вони відвідували музеї, картинні галереї, парки, оглядали історичні та архітектурні пам'ятки. Пізніше його дружина через тяжку хворобу змушена була повернутися в Україну.

Після майже шести місяців роботи у представництві Олександра Петровича було звільнено звітти і направлено у розпорядження наркома Г. Ф. Гринька, який клопотав «про залишення т. Довженка в Німеччині для навчання (спеціалізація в малюванні)»⁹. Одержавши стипендію з Наркомосу, він вступив до художнього приватного училища професора В. Еккеля.

Однак у серпні 1923 р. О. Довженко змушений був повернутися до Харкова¹⁰. Повстання гамбурзького пролетаріату налякало правителів веймарської Німеччини, що призвело до посилення там антирадянських настроїв. Про повернення до Берліна нічого було й думати. Наркомзаксправ, у розпорядженні якого ще перебував Олександр Петрович, запропонував йому виїхати дипломатичним кур'єром до Кабула. Спочатку він погодився на це. Проте через сімейні обставини не поїхав туди і влаштувався на роботу в редакцію харківської газети «Вісті ВУЦВК» на посаду художника-ілюстратора¹¹.

¹ Довженко О. Твори в 5-ти томах.— К., 1983—1985.— Т. 1.— 1983.— С. 430 (прим. 10).

² Див.: Куценко М. В. Сторінки життя і творчості О. П. Довженка.— К., 1975.— С. 21.

³ Берест Б. Олександр Довженко. Критична монографія.— Нью-Йорк, 1961.— С. 14—15.

⁴ Куценко М. В. Назв. праця.— С. 21.

⁵ Довженко О. Твори.— Т. 1.— С. 25.

⁶ Журов Георгій. Олександр Довженко — дипломат // Всесвіт.— К., 1988.— № 5.— С. 159.

⁷ Довженко О. Твори.— Т. 1.— С. 25.

⁸ Журов Георгій. Назв. праця.— С. 161.

⁹ Протокол наради у представництві УСРР у Німеччині від 30 липня 1922 р. про звільнення Довженка від роботи там і відрядження його в розпорядження Наркомосу України (АЗП РФ, ф. 0500, оп. 1, спр. 1, арк. 246, 246 зв.).

¹⁰ Берест Борис. Історія українського кіно.— Нью-Йорк, 1962.— С. 67.

¹¹ Довженко О. Твори.— Т. 1.— С. 25.